

רשמים מהניכר (ב') המפגש עם יוליוס

מאת: יורם בר-גל

מגדלים

"קריית חיים איננה שוב אותה קריה כי סמלה החשוב – מגדל המים נהרס", דברים ברוח זו נכתבו לא אחת לאחר שהמאמצים להציל את המבנה ההיסטורי המקומי עלו על שרטון. בני הקריה הרגישו כאילו סירסו את מקום מולדתם: עלבון ציבורי, פגיעה בכבוד, רמיסת צלם אנוש, השמדת זכר העבר. תחושות מוצדקות אלה מחוברות היטב לפאליזם היהודי המיוחד, שהפך בכוח הנסיבות לעניין המרכזי במפגש עם יוליוס כפי שיובהר בהמשך.

"העיניים של לונדון", גובה 135 מטר

אגב, מגדל מים זהה למגדל שנהרס בקריה ובן אותה תקופה, נמצא בחצר אחת האוניברסיטאות בלונדון והשקיף אל חדר שעבדתי בו לפני שנים. לא ראיתי אף מקומי שהתרגש כשנהרס. למקומיים, הגאווה מזדקפת במרכז כיכר טרפלגר על עמודו של נלסון. ברור שמסורת מקומית זו לא נעלמה. להפך, את הכניסה למאה ה-21, ציינה לונדון בבניית "העיניים של העיר" - גלגל ענק שהומצא לראשונה בנסיבות דומות בשיקגו ב-1893, כתשובה למגדל אייפל הפריסאי. יש האומרים כי הרצון האנושי לבנות לגובה, קשור למרדף הלא נגמר של הזכר האנושי אל הפאלוס האולטימטיבי והצורך המתודולוגי להשוואתו. אבל לא נתייחס כעת לתיאוריה מגדרית זו.

כל ההקדמה על המגדלים והצורך האנושי בתצוגה פאלית נצחית, נעשתה על מנת להציג את חשיבותם של קרל ויוליוס בעולמנו, בהשוואה לערכם במאה ה-19. אם בניח הנחה פשוטה – כי מי שנזכר יותר פעמים באינטרנט הוא חשוב יותר! הרי יש לנו מדד פרימיטיבי להשוואה.

בחיפוש פשוט (באנגלית) בגוגל נמצא כי הערך **"קרל מרקס"** מוזכר – כ-8 מיליון פעמים. מספר מרשים מאוד לאיש שמת לפני 130 שנה והשפיע על גורל מליונים, אבל נמוך משהו בהשוואה לענקים אחרים - **"אלויס פרסלי"** 29 מיליון פעם או **"שקספיר"** 62 מיליון איזכורים גוגליים. ואיפה **יוליוס** במדרג? התוצאה שלו אימפוטנטית לחלוטין – רבע אלפית מהאיזכורים של קרל מרקס ובטל במיליונים של האחרים. אבל... לא כך חשב יוליוס על עצמו ובמידה מסויימת הוא מצליח להוכיח זאת עוד היום בדרכו המיוחדת החצובה באבן.

הדרך אל יוליוס

כדי לעבור מקרל הסוציאליסט אל יוליוס הקפיטליסט, צריך לכאורה רק לחצות את הכביש. אבל זה לא פשוט כי נתקלים בחומות ושערים הסוגרים על החלק הישן של בית הקברות Highgate שנמצא בצפון לונדון. בית הקברות הזה נפתח ב-1839, על גבעה רחוקה ממרכז העיר, שעה שחצרות הכנסיות בתוכה התמלאו עד אפס מקום והיו זורקים אנשים מקברם לאחר כמה עשרות שנים. בית הקברות בהייגאט היה עסק פרטי והחלקות נמכרו בהתאם לאזורי היוקרה שנקבעו. גם כאן כנראה העיניים לא זכו לשכון בקברם שנים רבות. לכן, למרות

שברשימות הנקברים נמנים כ- 168 אלף שמות, מעריכים שיש רק 50 אלף קברים. לאחר כמה עשרות שנים כשבית הקברות הלך והתמלא, והמחירים האמירו, נפתח אזור חדש "למעוטי יכולת" בו מצא קרל מרקס את מנוחת עולמו. למרות זאת, מי שיכול היה (ועדיין יכול) לרכוש חלקת קבר נקבר באזור הישן. ויקטוריאנים רבים ומפורסמים קבורים שם, ביניהם מדענים חשובים: מיכאל פראדליי, (מגלה האלקטרומגנטיות) הרברט ספנסר (מנסח הדרוויניזם החברתי), לצידם סופרים כג'ורג אליוט, שחקנים, בדרינים, בנקאים ועשירים אחרים.

יוליוס שוכן קבע במרומי גבעת בית הקברות. שרידי שבילים ומדרגות מוליכים אליו דרך סבך שיחים. עצים עצומים בני מאות שנים, מטילים צילם בכל מקום. שבילים רעועים המשובשים בשלוליות בוץ מלווים את ההולך ומטפס על הגבעה. פה ושם מציצים פרחי חוטמית זיפנית ורודים הנישאים על גבעולים זקופים ומכניסים צבע עליז לתוך עולם ירוק-אפור-אפל שעוטף אותך גם ביום בהיר. סבך בלתי עביר של פטל בר ומטפסים אחרים סוגרים את שולי השביל. אתה מסתובב בתחושה של תפאורה בסרט דימיוני ומקווה כי אחרית הימים לא תגיע בדיוק בשעת ביקורך שם ומתוך הקברים יצוצו המתים בבגדיהם הבלויים וזקנם הפרוע, כפי שתיאר זאת הצייר הבריטי סטנלי ספנסר בציור אחרית הימים המפורסם שלו.

חלקי מצבות מציצות מתוך הסבך: צלבי ענק מאבן בגובה של ארבעה מטר, עמודי גיר שהכתוב עליהם נמחק מעוצמת הבלייה שכובים פה ושם. פסלי מלאכים עם כנפיים לצד מבנים קטנים הנוטים על צידם לפותים בשורשי עצים רחבי צמרת. תשומת הלב מופנית למבנה של קבר בדמות מקדש יווני קטן, על חזיתו זר פרחים מאבן ופרצוף אדם חרות מתחתיו. לרגלי המקדש רובץ כלב אבן ענק ושריריו האיתנים קפואים, כאילו רובץ ליד האח ומתחמם בחורף הלונדוני של המאה ה-19. המיקום הגבוה של המצבה בבית הקברות, העיד על חשיבות האיש [Thomas Sayers](#) (1865-1826) מתאגרף גדול ממדים שהיה מנהל את הקרבות בידיים חשופות והוכרז כאלוף העולם הראשון במשקל כבד. לאחר שפרש מאגרוף,

ניהל חיים סוערים והיה מסתובב בחוצות לונדון בכירכרה, לידו רובץ כלבו הנאמן, שקיבל במתנה מפטרונו הלורד דרבי. בקושי הספיק לטעום מהחיים ומת בגיל 39 ולא זכה להתאגרף תחת החוקים הנוקשים של ספורט האגרוף שנוסחו בשנה בה נפטר. כסף רב נאסף על מנת לבנות עבורו חלקת קבר ראויה בהייגאט, ועיתוני התקופה דיווחו על כ 10 אלפים איש שהשתתפו בהלווית אביהם הרוחני של מייק טייסון ומוחמד עלי.

הכניסה ל"שדרה המצרית" בבית הקברות הייגיט

מתקדם בשביל הלאה ומהרהר בתום סויר, איך נעוריו התבזבזו בלהרביץ לאחרים, כדי להראות מי הכי חזק בשכונה. מה היה קורה אילו עשה עליה לארץ? האם היה מתנדב לאצ"ל? האם וינגייט היה מגייס אותו לפלוגות הלילה ואת כלבו מצרף ליחידת "עוקץ"? ובעודי שקוע בהרהורים, השביל ממשיך להתפתל לעבר רום הגבעה, ולפתע מבעד לשיחים מציץ רחוב מעוצב להפליא. זהו [Egyptian Avenue](#) והמשכו ב [Circle of Lebanon](#) שעצי ארז לבנון עצומים מצלים עליו. אלה אזורים של אולמות גדולים בנויים לתוך סלע הגבעה, שחזיתותיהם אחידות ומעוצבות באלמנטים מצריים או יוונים קדומים.

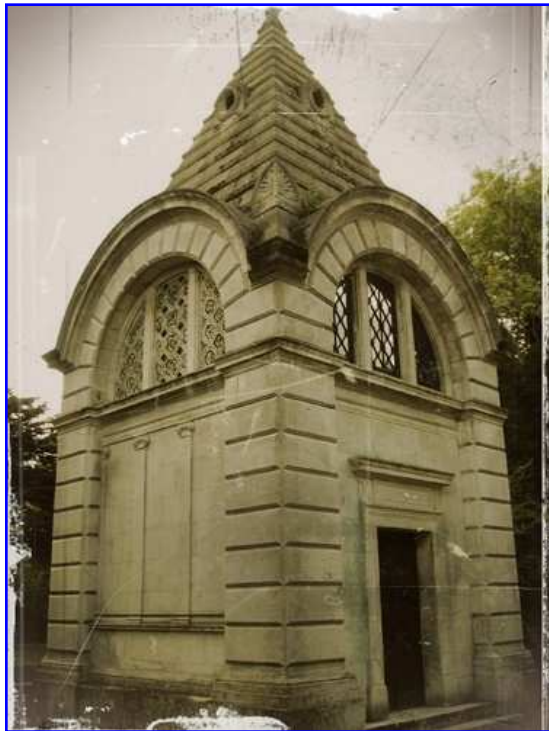

השדרות המצריות עוצבו בשיאה של הקדחת הוויקטוריאנית של גילוי קברי המלכים במצרים והעשרת המוזיאון הבריטי במומיות ובפריטים עתיקים רבים. אגיפטולוגיה הפכה לפיכך גם לחלק מאופנת הקבורה. מיקום הקברים במעלה הגבעה, ההשקעה הגדולה בחציבת אולמות תת קרקעיים, בעיצוב החזית המיוחדת - הפכו את החדרים האלה לקברים משפחתיים יקרים ביותר. רק משפחות עשירות מאוד, מסולתה ושמנה של האימפריה הבריטית באותה העת יכלו להרשות לעצמן "נחלה מצרית" שנעשה בה שימוש במשך שני דורות לפחות.

וכך לאחר דקות ארוכות של טיפוס במעלה הגבעה, ועלייה בהתאם בסולם החברתי של אלה שיכולים להרשות לעצמם להיקבר שם, מגיעים לאקרופוליס של בית הקברות. זהו המקום היוקרתי ביותר. ודאי ממנו אפשר היה לראות את בית הפרלמנט וכנסיית סנט פול, כאשר העצים המתנשאים כיום לגובה עשרות מטרים, היו צעירים ונמוכים. על האקרופוליס ניצב מבנה גדול מאבן המעוצב בצורה קבר קדמון מהליקרנסוס ביוון הקדומה: עמודים יוניים, גג

פירמידה משופע וגבוה, שבראשו נישא צלב ענקי מאבן בגובה של כעשרים מטר מהקרקע. חלונות קשתיים גדולים מתחת לגג מכניסים אור פנימה. דלת הכניסה הגדולה והכבדה עשויה מתכת ועליה פיתוחים רבים. מעל הדלת הסגורה, מעבר למשקוף האבן, נמצאת כתובת: **Mausoleum Julius Beer**

יוליוס ותורת היחסות הקפיטליסטית

סביר להניח שכאשר נסע יוליוס ביר (1836-1880) בכרכרתו מלונדון להייגאט רחב ליבו כשהבחין מרחוק במבנה שבנה עוד בחייו, המזדקר מעל גבעת הייגאט כשהעיר עצמה משתרעת למרגלותיה. החלטתי לנהל שיחה איתו על המאוזולאום הנישא שבנה ועל מהות הצלב הגדול שבראשו. זאת מאחר שיוליוס נולד כיהודי בפרנקפורט גרמניה כבן למשפחה ענייה ומרודה. אין ספק שהוריו לא חלמו כי בנם יתנצר ולא יכלו אפילו לפנטז שיקבר במרומי האקרופוליס של הייגאט בלונדון. התיישבתי על המדרגה ליד הדלת הכבדה והטלתי ישירות בפניו את תוצאות מדד גוגל:

"תראה יוליוס, איך יתכן כי אתה היית היחיד שהגיע לפסגת האקרופוליס, ושמן בקושי מוזכר במרחבים הווירטואליים, בהשוואה לקרל או לאלוויס פרסלי?"

"קשישא שכמותך, אתה הרי לא מבין נפש האדם באשר היא. כמה הפרספקטיבה

ההיסטורית שלך קצרה", אמר יוליוס. "הרי כל התהילה והפירסום שלהם לא קנו מקום נצח נישא ומזדקר לשמים יותר מהמקום שלי. הביתן שבניתי הוא כאצבע משולשת אדירה הניצבת מעל כל הנמושות הוויקטוראניות שרובצות למטה. הן מכוסות טחב וירוקת ואין יודעים מי נמצא שם. בסערה אלקטרומגנטית מהשמש, שתהרוס את עולם האינטרנט ותמחק את הגיבורים הווירטואליים - הפירמידה שבניתי לא תיפגע".

"יוליוס", אני ממשיך ומקשה, "אבל איך קרה שיכולת להקים מבנה מדהים זה? הרי הגעת חסר כול ללונדון? ומדוע הצלב העצום בראש הפירמידה? רק לידיעתך, לבנות מבנה כזה כיום היה עולה מיליוני ליש"ט בלי לקחת בחשבון את המליונים הרבים הנוספים עבור מחיר הקרקע. רק שתדע, קבר פשוט בשטח של מטר וחצי, הממוקם ליד הגדר בשביל התחתון בדרך אליך, נמכר לאחרונה במחיר של כחצי מליון דולר, ואתה בנית ממש ארמון קבורה".

"אמנם הגעתי מפרנקפורט חסר כול בגיל עשרים בערך, אבל עם אמביציה, תושייה, וקצת מזל. עשיתי מה שיהודי יודע לעשות - מכרתי וקניתי מניות. האימפריה התרחבה, ותוך שנים מעטות צברתי הון עצום. התחתנתי ונולד לי בן - פרידריך, והחיים היו יכולים להיות יפים אילו לא זלזלו בי וצחקו ממני הלונדונים, שלא נתנו לי - היהודי להסתובב בחברתם. הם החרימו אותי.

החלטתי להתנצר, אולי עכשיו יקבלוני. תאר לך שגם זה לא עזר הרבה. רצון הנקמה בער בליבי, ובשנת 1870 החלטתי להראות להם מי האדון. הזדמנות עסקית התגלתה לי כאשר העיתון **Observer** עמד בפני פשיטת רגל, שתמיכתו הבלתי מסוייגת ב"בצפון" במלחמת

האזרחים בארצות הברית, גרמה לנטישתנו על ידי המנויים השמרניים. קניית העיתון והעברתו לבעלותי, הייתה כצינים בעיני המעמד הגבוה והמשכיל בלונדון".

יוליוס מפסיק לרגע את שטף התיאור, יתכן שהוא היה מנסה לשחזר את רגעי הנקמה המתוקה כשנודע בבורסה של לונדון כי הוא זה שקנה את העיתון: המהגר, העני, היהודי לשעבר, חסר התואר והמעמד - הפך להיות בעליו של עיתון חשוב שנוסד עוד במאה ה-18 והיה אחד מאושיות החברה הוויקטוריאנית.

"גם רכישת העיתון לא הוסיפה לי יוקרה. נהפוך הוא, הפכתי ללעג ולמושא לקנאה עוד יותר" הוסיף יוליוס. "ואז החלטתי על בניית המאוזולאום לי ולכל צאצאי שושלת ביר שיסדתי, כדי להראות לכל הסובבים ולעולמי עד, מי החשוב, מי הגדול בחברה הלונדונית. אמנם קניתי במחיר עתק את המקום ושמחתי לראות את סיום הבנייה ואת הצלב נישא כמגדל בבל מעל צמרות העצים. בתוך המקדש ביקשתי שיציבו פסל של מלאך הנושק את פניה של ילדתי האהובה שמתה בגיל שמונה. לא תיארתי לעצמי ששנתיים לאחר סיום הבנייה כבר אצטרך להשתמש בו. כל כך קינאו בי ולעגו לי שאפילו עורכי העיתונים הלונדונים לא הזכירו את מותי בעיתוני העיר".

"אמנם נכון, קבעת עובדה באבן שאין להתעלם ממנה. היא מזדקרת לעין, ושמך מוזכר ביראת כבוד השמורה לקפיטליסט שעשה זאת, כהנרי פורד או ביל גייטס. אבל מה קרה להמשך השושלת לבית ביר, הרי המאוזולאום ריק כמעט לגמרי?", שאלתי.

"אתם היהודים סידרתם אותי. ולא תאמין מי – יהודי ספרדי שלא נתן כבוד למוצא הייקי המכובד שלי. זה לא היה סתם יהודי ספרדי, אלא משפחתו של ברון הסמים **דוד ששון** [David Sassoon \(1792-1864\)](#). בגלל החרמת סחורתו על ידי הסינים הסתבכו סין וברטניה במלחמת האופיום. האם היום היית נותן כבוד לברון סמים, שהיה מביא עשרות טונות של אופיום בספינותיו והורס את החלום הציוני? ואילו הששונים האלה, עשו קופה אדירה מהסמים".

ידעתי כי דוד ששון, יהודי אמיד ממוצא עירקי, נאלץ לעזוב את בגדד עם שמונת ילדיו, הבריח את הונו הגדול מהמחוז התורכי שאביו היה הנציב שלו, והתיישב בבומבי, הודו. זרועות המסחר הימי של דוד ששון הקיפו מזרח ומערב. את בניו הציב בנמלים בארצות שונות ברחבי העולם. חלקם נסעו ללונדון והתיישבו בה וניהלו משם את עסקי המשפחה, תוך ניצול קשריהם הפוליטיים ועוצמתם הכלכלית בסחר העולמי. חלק מבניו זכו לתוארי אצולה בריטיים על תרומתם לאימפריה והיו מבאי בית המלוכה, ואף היו מהם שנישאו למשפחת רוטשילד.

"תשאל, אם כך, מה הקשר של צאצאי מגורשי ספרד האלה אלי? ובכן, בני פרדריך הבין כי ליורש אימפריית תקשורת כמוהו ראוי לשאת אשה בעלת מעמד כלכלי וחברתי איתן. כך הצליח לכבוש את ליבה של רחל ששון, נכדתו היפה והמוכשרת של אותו סוחר סמים יהודי. רחל ששון קיבלה כמובן את שמי ונקראה **רחל ביר** [Rachel Beer \(1858-1927\)](#). שמחתי לחתונתם וחלמתי על המשך השושלת. פרידריך המאוהב התלהב מכלתו, עד שהעניק לה

מתנה: מינה אותה להיות **העורכת** הראשית של עיתון האובזרוור (1892) שהורשתי לו. אישה ראשונה במעמד כה בכיר בעיתונות הבריטית.

"אבל, במקום לדאוג להמשך השושלת, רחל התגלתה עד מהרה כאשת עסקים עצמאית – ורכשה בכספי משפחתה עיתון אחר **Sundays Times** והפכה להיות העורכת של שני העיתונים במקביל. יותר מכך, היא זכתה לתהילה כאשר החליטה לפרסם ידיעה שהתבססה

על הוכחה שהגיעה לידיה: שמסמך הריגול שהרשיע את **דרייפוס** היה מזויף ונכתב למעשה על ידי קצין צרפתי בשם **פרדיננד אסטראהזי**. פרסום הסקופ בעיתון שלה בנוסף למאמרו של **אמיל זולא** - "**אני מאשים**", שפורסם ב-1899 בעיתון צרפתי, הביאו כידוע לסערה עולמית. בעקבות חקירה נוספת טוהר שמו של דרייפוס ודרגותיו הושבו לו. ידוע לך כי סיקור המשפט על ידי הקולגה של רחל ביר שהגיע מוינה, **בנימין זאב הרצל** היה המניע לכתיבתו את "מדינת היהודים"

"אינני מבין אם כך, הרי אתה צריך להתגאות באשת בנך, אז למה אתה טוען שבגללה השושלת שחלמת עליה לא נמשכה?"

השיב יוליוס: "אתה לא מבין, הספרדים האלה התגאו בקשריהם המשפחתיים עם אשכנזים אחרים כמו רוטשילד ומשפחות אחרות מהמעמד הגבוה האנגלי. ואילו אותי המשיכו להחרים. הם הפעילו לחצים על רחל כלתי לחזור לחיקם. כשנפטרה הם סירבו לקבור אותה לצידי, בטענה כי יש צלב על הקבר. הם שמרו על טהרתם ודחו ממשפחתם גברים שנשאו נשים נוצריות, כמו שעשו **לזיגריד ששון** שהיה משורר וסופר בריטי מפורסם מאוד. במקרה של רחל הם הסכימו לקבלה חזרה ולקברה במאוזולאום של משפחת ששון בברייטון. כך נקטעה השושלת שלי, והמאוזולאום שבניתי נותר ריק מדורות ההמשך".

הצללים המתארכים, העננים שהחשיכו את פני השמים, צווחות העורבים מצמרות העצים והרוח הקרירה שנשבה במרומי הגבעה היו אותות כי שעת הערביים היא בבית הקברות. שעה שבה רוחות, שדים, עטלפים ונשמות תועות עשויים לצאת ולחפש גאולה. הבנתי את רמזי הטבע.

נפרדתי מיוליוס והבטחתי לספר את גורלו הפתטי של מהגר יהודי, שחלמו להיות נוכח לנצח במגדל האבן שבנה - התגשם. מוזרות דרכי הקפיטליזם, הרהרתי בזמן הירידה לעבר השער: אילו רק היה תורם פרוטות מהונו לקק"ל לייבוש הביצות, היו קוראים על שמו יערות ויישובים בארץ. כל מדריך תיירים היה מזכיר אותו, ואלפי אזכורים נוספים של שמו היו נפוצים ברשת האינטרנט.

אפילוג - בפאב של ג'ורג'

בדרך חזרה אני מתעכב בפאב של ג'ורג' (ראה רשימה א' מהניכר) כדי להתעדכן ומהרהר בדרכיה המסתוריות של ההיסטוריה והקשרים המורכבים של זמן ומקום – בית הקברות בהייגאט וקריית חיים. מחד בעבר, מלחמת הצדק שניהלה רחל ביר כנגד האנטישמיות בצרפת ומורשתו החברתית כלכלית של קרל מרקס, היו מסיפורי הילדות שעיצבו את הערכים עליהם גדלנו. מאידך בהווה, קשר חדש לגמרי: בני דביר בר-גל, יליד קריית חיים, החי בשנחאי ומשתלב בכלכלה הקפיטליסטית - מתפרנס מתולדות יהודי העיר. הוא מספר את סיפורה של שושלת ששון בעיר זו. הוא מתעכב על צאצאי המשפחה במאה העשרים כויקטור ששון, שהמשיכו את יוזמותיו של דוד ששון והשקיעו כספים רבים בבניית עיר הנמל הסינית. יש לזכור כי בין שתי מלחמות העולם, נציגי המשפחות הספרדיות היוו ארבעים אחוז

מכלל סוחרי הבורסה בעיר הנמל התוססת הזאת. דביר מספר, כי לצד עסקים כלכליים ובניינים מפוארים, הם הקימו ותמכו בקהילה יהודית תוססת ועשירה. כידוע, מחלקו התחתון של בית הקברות בהייגאט המשיך קרל מרקס להצית את גלגלי ההיסטוריה ושליחיו חיסלו את המפעל הקפיטליסטי והקהילה היהודית שבנתה משפחת ששון בשנחאי.

אבל, כמו שחשב יוליוס בזמן שהקים את המאוזלאום במרומי הגבעה - "צוחק מי שצוחק אחרון". גם יורשיו של קרל מרקס מנהלים כעת את הקרב האחרון על חורבות האידיאולוגיה הקומוניסטית בסין. מזרח ומערב מתאחדים מחדש בפרץ גלובאלי של מראות האולימפיאדה בביג'ין. מראות המשתקפים ממסכי הפלאזמה בפאב של ג'ורג', כאשר הדגלים "האימפריאליסטים" מתנופפים לצד הדגלים האדומים הסיניים.

כוס בירה גדולה וצלחת פיצוחים מחזירים אותך למציאות העכשווית, למהותם של החיים האמיתיים.

לונדון, 2008

bargal@geo.haifa.ac.il
<http://geo.haifa.ac.il/~bargal>